

ARCUL DE TRIUMF DIN BUCUREȘTI Istoria politică a arhitecturii unui monument 1918–1922

Conceput pe vechea temă a arcului de triumf cu o singură deschidere, acest monument a fost închipuit și realizat într-o arhitectură și un stil amintind pe acelea ale vechilor monumente ale țării. [...] Înalt, până la cornișa aticului având 27 m, lat, la nivelul bazei, de 25 m, monumentul se prezintă ca un bloc paralelipipedic străbătut de o singură mare deschidere în formă de arc, cu înălțimea de 16 m, lărgimea de 9,50 m și adâncimea la bază de 11,50 m. În golurile amenajate în fiecare din picioarele arcului se află câte o scară, care, pornind de la baza fiecăruia, se leagă împreună, deasupra arcului, pentru a forma o singură scară interioară care duce până la aticul ce acoperă partea de mijloc a terasei superioare, aflate la nivelul cornișei principale.

arh. P. ANTONESCU

La 1 decembrie 1918, prin Proclamația de la Alba Iulia a Adunării Naționale „a poporului din Transilvania, Banat și Părțile Ungariei”, care pecetluia, „pentru toate veacurile”, „unirea acestor provincii românești cu Țara mamă și cu celelalte surori alipite ei”, se înfăptuia România Mare.

În aceeași zi, sfârșind sfârșitul victorios al primului război mondial, armatele române, franceze și engleze, comandate de regele Ferdinand și generalul Berthelot, își făceau intrarea în București.

Încoronarea lui Ferdinand și a Mariei ca suverani ai României Mari avea să aibă loc patru ani mai târziu.

Comisiunea pentru Organizarea Serbărilor Încoronării, înființată cu acest prilej în vara anului 1920, hotărâște să ridice două monumente comemorative: *Catedrala Reîntregirii Neamului* de la Alba Iulia și *Arcul de Triumf* din București. Catedrala urma să adăpostească slujba încoronării, iar Arcul, să primască intrarea triumfală în capitala țării a primului rege al României întregite.

Prin *Convențiunea* încheiată la 17 martie 1921, elaborarea proiectelor și conducerea lucrărilor Arcului au fost încredințate arhitectului Petre Antonescu.

Lucrările au fost executate de *Întreprinderile Generale Technique Inginer Eremie* și au costat cam 3 milioane de lei.

Arcul a fost inaugurat în dimineața de 16 octombrie 1922, a doua zi după încoronarea de la Alba Iulia.

Pentru că timpul era scurt, *Comisiunea Încoronării* hotărâse, la cererea lui Petre Antonescu, ca execuția să aibă doar parțial un caracter definitiv¹.

Așa că, în 1922, Arcul era o construcție cu structura din beton armat și cărămidă, îmbrăcată, provizoriu, cu elemente de structură pe un schelet ușor din lemn. Dintre elementele de parament, definitiv, fusese realizat, doar soclul², din granit de Deva.

¹ *Arcul de Triumf*, în „Arta și Orașul”, 1928 (studiu nesemnat, aparținând, foarte probabil, lui PETRE ANTONESCU).

² *Idem*.

Opt statui³ din ipsos, înalte de cinci metri și jumătate, figuri simbolice ale istoriei militare a României, decorau, pe fețele de nord și sud, la baza lor, masivele ce susțineau arcul: un soldat roman și unul dac, oșteni ai lui Mircea cel Bătrân, Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul, pandurul oastei lui Tudor, dorbantul războiului pentru independență și ostașul războiului de reîntregire. Lucrările aparțineau sculptorilor Storck, Spaethe, Medrea, Paciurea, Severin, Jalea, lordănescu și Mățuanu. Statuile, perechi, încadrau steme și trofee de epocă. Ele erau însoțite de anii 101 (primul război daco-roman), 107 (cucerirea și colonizarea Daciei), 1394 (bătălia de la Rovine), 1475 (bătălia de la Vaslui), 1601 (uciderea lui Mihai Viteazul), 1821 (revoluția lui Tudor Vladimirescu), 1877 (Independența), 1916 (intrarea României în război) și de texte compuse de Vasile Pârvan și Dimitrie Onciul. Sus, deasupra statuilor, pe ambele fețe, erau șapte cuvintele *REGELUI GLORIE* (în stânga) și *EROILOR GLORIE* (în dreapta). Pe frizele de deasupra deschiderii centrale, se aflau scrise, cu litere aurite, următoarele două texte ale lui Iorga: *DUPĂ SECOLE DE SUFERINȚE CREȘTINEȘTE ÎNDURATE ȘI LUPTRE GRELE PENTRU PĂSTRAREA FIINȚEI NAȚIONALE, DUPĂ APĂRAREA PLINĂ DE SACRIFICII A CIVILIZAȚIEI UMANE, SE ÎNDEPLINI DREPTATEA ȘI PENTRU POPORUL ROMÂN, PRIN SABIA REGELUI FERDINAND, CU AJUTORUL ÎNTEGEI NAȚIUNI ȘI GÂNDUL REGINEI MARIA* (pe fațadă de nord) și *LIBERATOR DE NEAM ȘI ÎNREGITOR DE HOTARE, PRIN VIRTUTEA OSTAȘILOR SĂI, URMAȘI VREDNICI AI EROILOR CREȘTINĂȚĂȚII, FERDINAND I, DOMN ȘI REGE AL ROMÂNIEI, ȘI-A FĂCUT INTRAREA LA 16 OCTOMBRIE 1922. ÎN CETATEA SA DE SCAUN A BUCUREȘTILOR, DUPĂ ÎNCORONAREA LA*

³ Pentru refacerea imaginii Arcului de Triumf construit în 1922, s-au consultat fotografiile din epocă și lucrarea I. POPESCU-BĂJENARU, *Povestea neamului românesc*, București, 1925.

ALBA IULIA * (pe fațada de sud). Cheia arcadei era marcată, pe ambele fețe, de coroana regală, în bronz aurit.

- Fațadele laterale cuprindeau proclamațiile regelui Ferdinand date cu prilejul intrării României în război și al încoronării de la Alba Iulia: BUCUREȘTI, 14/27

AUGUST 1916. ROMÂNI, RĂZBOIUL CARE DE DOI ANI A ÎNCINS TOT MAI STRĂNS HOTARELE NOASTRE A SDRUNCINAT ADÂNC VECHIUL AȘEZĂMÂNT AL EUROPEI ȘI A ÎNVEDERAT CĂ PENTRU VIITOR NUMAI PE TEMEIUL NAȚIONAL SE POATE ASIGURA VIAȚA PAȘNICĂ A

POPOARELOR. PENTRU NEAMUL NOSTRU EL A ADUS ZIUA AȘTEPTATĂ DE VEACURI DE CONȚIINȚA NAȚIONALĂ, ZIUA UNIRII LUI. DUPĂ VREMURI ÎNDELUNGATE DE NENOROCIRI ȘI DE GRELE ÎNCERCĂRI, ÎNAINȚAȘII NOȘTRI AU REUȘIT SĂ ÎNTEMEIEZE STATUL ROMÂN PRIN UNIREA

PRINCIPATELOR, PRIN RĂZBOIUL ÎNDEPENDENȚEI, PRIN MUNCA LOR NEOBOSITĂ PENTRU RENAȘTEREA NAȚIONALĂ. ASTĂZI NE ESTE DAT NOUĂ SĂ ÎNTREGIM OPERA LOR, ÎNCHEGÂND PENTRU TOTDEAUNA CEEA CE MIHAI VITEAZUL A ÎNFĂPTUIT NUMAI PENTRU O CLIPĂ: UNIREA ROMÂNILOR DE PE CELE DOUĂ PĂRȚI ALE CARPAȚILOR. DE NOI ATĂRNĂ ASTĂZI

* Pe arc, nu erau marcate nici semnele de punctuație, nici semnele diacritice.

SĂ SCĂPĂM DE SUB STĂPÂNIREA STREINĂ PE
 FRAȚII NOȘTRI DE PESTE MUNȚI ȘI DIN PLAIURILE
 BUCOVINEI, UNDE ȘTEFAN CEL MARE DOARME
 SOMNUL LUI DE VECI. ÎN NOI, ÎN VIRTUȚILE, ÎN
 VITEJIA NOASTRĂ STĂ PUTINȚA DE A LE REDA
 DREPTUL CA ÎNTR-O ROMÂNIE ÎNTREGITĂ ȘI
 LIBERĂ DE LA TISA PÂNĂ LA MARE SĂ
 PROPĂȘEASCĂ ÎN PACE, POTRIVIT DATINILOR ȘI
 ASPIRAȚIUNILOR GINTEI NOASTRE. ROMÂNI,
 ÎNSUFLEȚIȚI DE DATORIA SFÂNTĂ CE NI SE
 IMPUNE, HOTĂRĂȚI SĂ ÎNFRUNTĂM CU BĂRBĂȚIE
 TOATE JERTFELE LEGATE DE UN CRÂNCEN
 RĂZBOIU, PORNIM LA LUPTĂ CU AVÂNTUL
 PUTERNIC AL UNUI POPOR CARE ARE CREDINȚA
 NECLINTITĂ ÎN MENIREA LUI. NE VOR RĂSPLĂȚI
 ROADELE GLORIOASE ALE IZBÂNDEI. CU
 DUMNEZEU ÎNAINTEA FERDINAND (pe fațada de est)
 ȘI ALBA IULIA, 15 OCTOMBRIE 1922. ROMÂNI, CU
 ADÂNCĂ EMOȚIUNE PRIMESC ÎN CHIP SOLEMN
 ACEASTĂ COROANĂ MOȘTENITĂ DE LA
 NEUITATUL ȘI ÎNȚELEPTUL MEU UNCHIU, CA UN
 SIMBOL AL VITEJIEI ROMÂNEȘTI ȘI AL UNIRII
 ÎNTRE DOMN ȘI ȚARĂ. PLINĂ DE STRĂLUCIRE S-A
 AȘEZAT ACUM 41 DE ANI PE CAPUL PRIMULUI
 REGE AL ROMÂNIEI, DUPĂ RĂZBOIUL DE
 INDEPENDENȚĂ ȘI PROCLAMAREA REGATULUI.
 ATOTPUTERNICUL NE-A ÎNVREDNICIT S-O VEDEM
 ȘI MAI STRĂLUCITĂ ASTĂZI, CÂND, ÎN URMA
 GRELELOR LUPTĂ PURTATE DE ÎNTREAGA
 SUFLARE ROMÂNEASCĂ, EA SIMBOLIZEAZĂ
 ÎNDEPLINIREA ACELUI MARE ȘI SFÂNT DOR
 SECULAR: UNIREA TUTUROR ȚĂRILOR LOCUITE
 DE ROMÂNI. DEA DOMNUL CA ACEASTĂ
 COROANĂ ÎMPREUNĂ CU ACEEA A SCUMPEI
 MELE SOȚII ȘI VREDNICĂ TOVARĂȘĂ DE MUNCĂ
 ȘI SUFERINȚĂ PENTRU BINELE OBȘTESC SĂ
 ÎNCUNUNEZE DIN NEAM ÎN NEAM PE IUBIȚII
 NOȘTRI URMAȘI, ÎNTR-O ROMÂNIE PURUREA
 GLORIOASĂ ȘI FERICITĂ. SUS INIMILEI ȘI SĂ
 GLĂSUIM DUPĂ CHIPUL STRĂMOȘILOR: ACEASTA
 ESTE ZIUA PE CARE A FĂCUT-O DOMNUL, SĂ NE
 BUCURĂM ȘI SĂ NE VESELM ÎNTR-ÎNSA. ȘI UNII
 PE ALȚII SĂ NE ÎMBRĂȚIȘĂM. SĂ ZICEM
 „FRAȚILOR” ȘI CELOR CE NE URĂSC PE NOI. SĂ
 IERTĂM TOATE PENTRU SFÂNTA UNIRE. AȘA SĂ
 FIE! FERDINAND * (pe fațada de vest).

Sub bolta Arcului, erau rânduite denumirile
 locurilor unor mari bătălii: MĂRĂȘEȘTI, PLEVNA,
 GORĂSLĂU, ȘELIMBERG, CĂLUGĂRENI, ROVINE,

* Conf. textelor originale ale *Proclamațiilor*, aflate în Arhivele
 Statului, conf. lucrărilor de specialitate ale lui I. Popescu-Băjenaru
 și Const. Kirilțescu, conf. materialelor din arhiva Centrului de Proiectare
 pentru Patrimoniul Cultural Național, citate, toate, în Note. Între textele
 oferite de aceste surse există foarte mici deosebiri și ele vizează,
 mai ales, semnele de punctuație, care, oricum, pe Arc, nu erau
 marcate.

TISA, MĂRĂȘTEI, COSMIN, VALEA-ALBĂ, RACOVA,
 BAI.A. La nașterea bolții, deasupra trecerilor laterale,
 două medalioane în bronz înfățișau chipurile
 suveranilor: Ferdinand, cu cască de război, la vest și
 Maria, ca soră de caritate, la est.
 Încă înainte de a fi construit, Arcul a avut adversari
 vehemenți. În fruntea lor, s-a aflat, întotdeauna, criticul
 de artă Al. Tzigara-Samurçaș. „Împotriva prevederilor
 ce formulasem, cerând să se accelereze chiar
 serbările încoronării (propunând ziua de Sf. Maria Mare,
 aniversarea proclamării războiului și onomastica
 Aceleia care a contribuit atâta la reușita lui) stăruiam
 să se amâne înfăptuirea, pretinsă definitivă, a
 monumentelor menite să eternizeze serbarea. Cu
 prilejul ei propuneam să se puie numai piatra
 fundamentală a viitoarelor monumente, înlocuite pentru
 încoronare printr-un baldachin în aer liber la Alba-Iulia
 și o poartă triumfală ocazională la Șosea”, avea să
 amintească acesta, mai târziu⁴. „Prin numeroase
 articole în presă, prin scrisori deschise, adresate celor
 mai înalți factori răspunzători, am căutat să arăt, de
 la început, enorma greșală ce se comitea aprobându-
 se planurile misterioase ale d-lui Antonescu, care era
 executorul și controlorul propriilor sale elaborate. Cu
 toată stăruința depusă, n-am izbutit decât să împing
 arcul cu 2 kilometri dincolo de Piața Victoriei [...],
 conștient fiind însă că «prin mutarea arcului nu se
 atenuase monstruozițea lui», rezumă tot el⁵.

Dar, pentru Samurçaș, bătălia nu era nici pe
 departe pierdută. Căci, spune el, „de îndată ce
 entuziasmul inerent marilor zile de sărbătoare s-a risipit,
 cei mai mulți au început să se convingă de greșeala
 comisă, aderând la teza ce susținusem”⁶. Printre ei,
 prof. O. Tafrali, criticul de artă oficial al liberalilor, sub
 care, de altfel, se construise Arcul („Mai întâiu, n-are
 proporții. E prea înalt și prea puțin lat. Îți face impresia
 unei porți colosale, din care îi lipsesc aripile. Apoi,
 statuete, oh! statuete: grosolane, hidoase, nearmonice,
 nu la locul lor”⁷), și chiar scriitorul Cezar Petrescu („un
 falnic monument de prost gust”⁸).

1923-1936

Construită, în graba încoronării, din materiale
 provizorii, fațada Arcului se va degrada rapid.

După doar trei luni și jumătate de la inaugurare,
 la o adresă a Președinției Consiliului de Miniștri care
 invită Primăria „de a lua asupra Comunei conservarea
 Arcului de Triumf”⁹, Primăria „informează că își asumă

⁴ AL. TZIGARA-SAMURÇAȘ, *Estetica Capitalei. Arcul de Triumf și Palatul Comunal*, București, 1928.

⁵ *Ibidem*.

⁶ *Ibidem*.

⁷ Textul, apărut la câteva luni doar de la inaugurare, în „Viitorul”,
 este reprodus, cu satisfacție, de Samurçaș în *op. cit.*

⁸ „România”, 19 oct. 1923.

⁹ Arhivele Statului, Direcția Arhivelor Centrale, fond Președinția
 Consiliului de Miniștri, dosar 12/1924, f. 67, Referat.

această sarcină, sub condițiunea însă ca lucrarea să fie mai întâi adusă în bună stare"¹⁰.

De fapt, nici o instituție nu își dorește Arcul. La 26 octombrie 1923, Comisiunea pentru Organizarea Serbărilor Încoronării încunoștințează Președinția Consiliului de Miniștri că lucrările „nu mai pot fi continuate sub controlul agenților tehnici ai Ministerului de Comunicații”¹¹ și propune „ca continuarea acestor lucrări să treacă sub controlul Departamentului Cultelor și Artelor”¹². Președinția se adresează Departamentului Cultelor și Artelor¹³, care însă refuză¹⁴ („avem onoarea a vă aduce la cunoștință că Ministrul nu poate lua asupra îngrijirea acestui arc, îngrijire care, după părerea noastră, cade în sarcina Primăriei Orașului București”). La 28 mai, Consiliul de Miniștri revine¹⁵, cerând Ministerului Cultelor și Artelor ca, înainte de a preda Arcul Primăriei, „să binevoiați a dispune ca reparațiile citate să se facă din fondurile și sub controlul agenților tehnici ai acestui Departament”. Dar Ministrul „nu are nici fonduri, nici personal tehnic” și sugerează¹⁶: „De altfel, credem că această lucrare trebuie făcută de Comisiunea de Încoronare”. Dar „cum Comisiunea Serbărilor Încoronării a lichidat, urmează în mod logic ca Primăria Orașului București, în raza căruia cade Arcul de Triumf, să ia asupra-și reparațiile care necesită acest monument”, crede Consiliul de Miniștri¹⁷. Primăria nu acceptă și, apelând la simțămintele patriotice, atacă patetic¹⁸: „avem onoarea a reaminti că acest monument care trebuia să simbolizeze veacuri întregi, ca un bloc de piatră indestructibilă triumful cauzei sfinte a Unirii tuturor Românilor, a fost făcut din paianță cu ipsos, dând încă de la început impresia unei parodii de monument destinat desagregării imediate. În aceste condițiuni Primăria nu poate accepta sub nici un cuvânt această moștenire în starea în care se găsește și vă rugăm să binevoiați a dispune a se lua mai întâi cel puțin măsurile urgente pentru refacerea lui definitivă de Stat, Comuna neavând fonduri pentru acest monument care trebuie să fie al României întregite”. Și, deși „Ministerul Cultelor și Artelor e de aceeași părere cu Primăria Capitalei”¹⁹, Președinția Consiliului de Miniștri hotărăște²⁰: „Consiliul [...] dat fiind că monumentul se află în raza orașului – a decis ca Primăria Capitalei să ia asupra-și conservarea lui. În ce privește cheltuielile necesare reparațiilor ele vor

face obiectul unor deschideri de credit speciale, pe cari Primăria le va solicita Ministerului de Finanțe”.

Dar deschiderea de credit se va produce abia peste trei ani.

Până atunci, Arcul continuă să se degradeze. Despre „dărăpănarea Arcului” scrie și Iorga²¹. Iar profesorul G. Ionescu Sisești spune²²: „streinii fac din arc simbolul dezechilibrului dintre pretențiile și mijloacele noastre”.

În toamna anului 1925, Arcul de Triumf a fost trecut Ministerului de Lucrări Publice. În acest cadru, lucrările sunt reluate, tot sub conducerea arhitectului Petre Antonescu²³. Dar, după ce se consumă un milion și jumătate construindu-se patru metri din placajul bazei²⁴, ele se opresc, dând, din nou, prilejul să se scrie: „o monstruozitate, o completă batjocură [...] mai mult decât un scandal, o impietate”²⁵. „o insultă în beton armat svârțit biruinței unui neam întreg”²⁶.

În 25 august 1927, Arcul trece de la Ministrul Lucrărilor Publice la Ministerul Domeniilor și Agriculturii. De construit, nu se mai construiește însă nimic, deși la 14 aprilie 1927, cu trei luni înainte de moartea regelui Ferdinand. Adunarea Deputaților votase o lege prin care „se deschide pe seama Președinției Consiliului de Miniștri un credit extraordinar de 30 000 000, pentru ridicarea în Capitala Țării a unui monument în amintirea războiului independenței și pentru glorificarea proclamării acestui mare eveniment”.

Formularea, voit sau nevoit echivocă, lasă loc de discuții: care monument? Mai ales că zările scriu în continuare: „Arcul de triumf nu merită să fie reparat. El trebuie dărămat și refăcut. Așa cer cunoarea și jertfele făcute de acest popor”²⁷.

O violentă campanie de desființare a Arcului este condusă de același Al. Tzigara-Samurçaș. În toamna anului 1928, el scria²⁸: „Dărâmarea monstrului de la Șosea se impune cât mai neîntârziat, ca să nu avem și alte victime de înregistrați. Umflat de furtună, hidosul schelet, învăluit în giulgiul zdrențuit de urgia vremii și

²¹ N. IORGA, *Necuvîntă față de Coroană*, în „Neamul Românesc”, nr. 140/23 iunie 1925.

²² „Argus”, 13 aug. 1925.

²³ *Decizia ministerială nr. 14895/12 aug. 1925*.

²⁴ Arhivele Statului, Direcția Arhivelor Centrale, fond Președinția Consiliului de Miniștri, dosar 4/1935, f. 27, *Referat privind Istoricul refacerii Arcului de Triumf* (v. nota 38) („S-au refăcut 4 m din bază, măsurat de la marginea superioară a soclului, care era construit definitiv”) și dosar 28/1929, f. 20, *Arcul de Triumf de la Șoseaua Kiseleff*. Istoric, anexă la Referatul nr. 46635/18 mai 1929 al Ministerului Domeniilor („executându-se definitiv din piatră baza Arcului pe 4 metri înălțime”).

²⁵ „Dreptatea”, în „Cuvântul”, 13 martie 1927.

²⁶ Pamfil Șeicaru, în „Cuvântul”, 13 martie 1927.

²⁷ „Politica”, 25 iunie 1927.

²⁸ Al. Tzigara-Samurçaș, *op. cit.*

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Ibidem*.

¹³ *Ibidem*, f. 66, Adresa nr. 15689/14 mai 1924.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *Ibidem*, f. 85, Adresa nr. 1427/28 mai 1924.

¹⁶ *Ibidem*, f. 86, Adresa nr. 28169/4 iunie 1924.

¹⁷ *Ibidem*, f. 109, Adresa, nr. 1654/5 iulie 1924.

¹⁸ *Ibidem*, f. 116, Adresa, nr. 4704/51413/20 aug. 1924.

¹⁹ *Ibidem*, f. 114, Adresa nr. 48192/18 sept. 1924.

²⁰ *Ibidem*, f. 156, Adresa nr. 2529/7 oct. 1924.

a contimporanilor, se va prăbuși pe neașteptate dând, în fine, satisfacția convenită opiniei publice, atâta vreme ultragiată". Și propune²⁹: „Acum s-ar cuveni să chibzuim dacă nu ne-ar șede mai bine, față de aliați mai ales, să renunțăm la refacerea arcului, după ce ne-am satisfăcut în parte cel puțin vanitatea. [...] Iar dacă, în ciuda rațiunii, ideea arcului ar triumfa totuși, [...] luând drept model direct arcurile de triumf ale lui Traian sau ale celorlalți împărați, să ridicăm o poartă triumfală [...], în proporțiile și în stilul prototipurilor clasice. [...] Oricât de ademenitoare, această soluție ar fi aplicabilă numai în cazul când oficialitatea hotărâtoare n-ar renunța la ideea triumfală a arcului, iar opinia publică nu ar protesta. Cu riscul de a rămânea singur, ca în 1921, voi emite o altă propunere [...]. În locul sfințit prin intrarea triumfală în Capitala României Mari să se ridice monumentul Regelui Ferdinand, simbolul întregirii neamului românesc”.

Replica, după, vine chiar din partea lui Antonescu³⁰. „Arătând lumii înfățișarea puțin simpatică a ruinei aparente de la Șosea, tristul personaj al zilelor de ocupație germană îndrăznește să ne îndemne la săvârșirea unei fărădelegi. [...] Trebuie dat jos Arcul de Triumf? Nu ți se pare imprudent, d-le Tzigara, ca tocmai d-ta care a doua zi după război, ai fost scos ca indezirabil din Comisia Monumentelor Istorice să ceri dărâmarea istoricului monument al Victoriei? Și crezi că tocmai detectivul Kaizerului o să ne învețe pe noi ce să facem cu monumentele istorice ale sfântului război de întregire?”.

Dar detectivul descoperă, printre lucrările elevilor cunoscutei Ecole Nationale Supérieure des Beaux-Arts din Paris, un proiect cu care Arcul bucureștean avea destule asemănări și acuză³¹: „Departee de a fi original, planul D-lui Antonescu nu este decât plagierea proiectului unui elev”.

Între timp, chestiunea dărâmării Arcului se pune și în cadrul oficial.

Încă din 13 august 1928, pe lângă Ministerul Agriculturii și Domeniilor, ce patrona, atunci, monumentul, se instituiseră Comisiunea Arcului de Triumf. Din Comisiune face parte și Tzigara-Samurcaș. Și, în ședința de constituire, din 24 octombrie 1928, cu ajutorul lui I. Costinescu, primarul Capitalei, – care susține că defunctul prim-ministru Ion I.C. Brătianu și însuși regele Ferdinand îi ceruseră dărâmarea Arcului –, Samurcaș reușește să-și impună, parțial, punctele de vedere demolatoare.

Doar că, numai peste două săptămâni, guvernul (liberel) cade și, cum Ion Mihalache, noul ministru al Domeniilor și, drept urmare, noul președinte al Comisiunii, nu pare dispus să ia vreo inițiativă, în

ședința din 14 ianuarie 1929 a Camerei, deputatul Vasilescu Nottara interpelează³²: „Am onoarea a întreba pe D-l Ministru de Domenii ce intențiune are asupra menținerii ruinelor Arcului de Triumf de la Șosea Kiseleff și dacă nu crede că ar fi momentul să se procedă la dărâmarea acestor ruini, având în vedere pe de o parte lipsa de gust estetic în care a fost conceput, pe de altă parte faptul că starea în care se află astăzi, în loc să reprezinte simbolul gloriei naționale, reprezintă simbolul guvernărilor dezastruoase din ultimii zece ani”.

Mihalache ia notă și convoacă, pe data de 5 mai, în a doua ședință, Comisiunea Arcului de Triumf. Membrii Comisiunii au păreri divergente³³. Tzigara-Samurcaș se pronunță din nou împotriva Arcului, pe care îl consideră „o sfidare față de națiunile aliate, care nu au Arc de Triumf” și, cu perseverență, propune aceleași trei variante: dărâmarea sa, construirea, peste baza actualului arc, a unui grup sculptural (pentru care depune chiar și o schiță) sau – dacă se păstrează totuși ideea unui arc de triumf – realizarea unei copii după un arc roman, „arătând prin aceasta, legătura noastră cu romanii”.

A. Mavrodi, deși „un admirator al D-lui Arh. Petre Antonescu”, pe care „îl consideră un distins artist al nostru”, preia ideea și îi recomandă acestuia „să studieze și un Arc Roman”, „fiind convins că ar place mai mult și publicului”. Lui Petre Antonescu „i se pare monstruoasă idee de a dărâma monumentul sub care a trecut armata victorioasă în cap cu Regele Ferdinand, [...] primul Rege al tuturor Românilor”. Pe de altă parte, „ideea de a face un Arc în stil clasic roman e fundamental greșită, deoarece nu a fost niciodată vorba să comemorăm latinitatea noastră [...], ci să slăvim victoria vea mare a Istoriei noastre. [...] În loc de a copia o artă de acum 2000 de ani, bună pentru vremurile acelea, trebuie să ne afirmăm voința de a avea o artă a generațiilor ce au făcut România Mare. această artă nu este arta romană, ci arta românească, după cum limba noastră nu mai e cea latină ci cea românească. Făcând din monumentele noastre niște copii servile după altele, ar fi să dăm un brevet de incapacitate generației de azi, care s-a dovedit a fi aceea a înfăptuirilor celor mai mari di istoria noastră”. Și Antonescu amintește că „toți oamenii de specialitate s-au pronunțat, în mod unanim, pentru terminarea Arcului în forma care există” (dar, cu prevedere, adaugă, așa cum consemnează procesul-verbal al ședinței, „cu mici modificări propuse chiar de Domnia sa”). El respinge acuzația de plagiat remițând Comisiunii scrisori elogioase semnate de

³² Arhivele Statului, Direcția Arhivelor Centrale, fond Președinția Consiliului de Miniștri, dosar 3/1929, f. 3, Adresa 258/14 ian. 1929 a Președinției Camerei Deputaților către Președintele Consiliului de Miniștri.

³³ Ibidem, dosar 28/1929, f. 21, 22, 23, Proces Verbal al ședinței Comisiunii..., anexă la Referatul nr. 16635/18 mai 1929.

²⁹ Ibidem.

³⁰ Arcul de Triumf, în „Arta și Orașul”, 1928 (v. nota 1).

³¹ Al. Tzigara-Samurcaș, Arcul de Triumf, în „Convorbiri Literare”, dec. 1928 (Extras, Socex & Co., 1929, p. 5, 6).

arh. M. Labro, elevul de odinioară, și arh. Defrasse, președintele Societății Arhitecților Francezi. Iar despre temerile privind rezistența Arcului, „d-l Antonescu mai arată că s-a indus opinia publică în eroare, făcând-o să creadă că Arcul e așa de slab clădit încât stă să cadă, fiind construit din șipci și ipsos, pe când, de fapt, el stă pe bază de piatră și are structura complet executată din beton armat, iar exteriorul ce se ruinează e o simplă îmbrăcăminte, făcută de la început provizoriu, din lipsă de timp”. În sprijinul lui Antonescu se exprimă toți ceilalți membri ai Comisiunii prezenți (arh. Paul Smărăndescu, arh. N. Nenculescu și Gral. C. Tănăsescu, delegat al Ministerului de Război); prin scrisori trimise Comisiunii, pictorul Gh. Mirea și arh. Ghica-Budești, „și mențin părerile enunțate în prima ședință și aduc elogiul proiectului”.

După ședință, Mihalache înaintează Președinției Consiliului de Miniștri un referat³⁴ („Date fiind însemnătatea națională – istorică a acestui Monument, cât și îngrijorarea opiniei publice, cu nesfârșitele polemici ce se ivesc în privința terminării sale – dând naștere la tot felul de legende – și efectul fără îndoială penibil pe care starea sa actuală de părisire îl produce [...] chestiunea trebuie să primească fără întârziere o soluțiune demnă și Vă rog, Domnilor miniștri, să binevoiți a hotărî cele ce veți găsi cu cale”) însoțit de un scurt istoric și de procesul verbal al ședinței.

Consiliul nu hotărăște nimic; primele semne ale marelui crize economice apăruseră deja.

Pe data de 7 iunie 1930, a doua zi după revenirea lui Carol în țară, G.G. Mironescu, prim-ministru pentru o săptămână, în locul lui Maniu, care demisionase, trece Arcul de Triumf în patrimoniul Ministerului Armatei.

Maniu revine, revine și Mironescu, dar abia peste un an, când cabinetul va fi condus de Nicolae Iorga, generalul Amza, ministrul de atunci al armatei, solicită, la rândul său, Consiliului de Miniștri o decizie³⁵. Precizând însă: „Înainte ca Ministrul să ia în primire acest monument, am cerut ordinele M.S. Regelui”. Iar regele – după cum spune ministrul – leagă chestiunea Arcului de cea a monumentelor proiectate a se ridica defuncțiilor suverani Carol I și Ferdinand I, sugerează, chiar, un alt amplasament pentru Arc și promite că, „în ceea ce privește planurile definitive ale Arcului de Triumf, [...] va da la timp indicațiunile necesare din punct de vedere arhitectonic”.

După încă o jumătate de an, la 22 ianuarie 1932, Consiliul de Miniștri, luând în discuție referatul lui Iorga, decide să instituie, pe lângă Președinția Consiliului de Miniștri, o comisie, „care să ia în cercetare și să hotărască asupra chestiunii Arcului de Triumf de pe Șoseaua Kiseleff din Capitală”³⁶. Comisia este

³⁴ Ibidem, f. 18–23, Referatul nr. 46635/18 mai 1929.

³⁵ Ibidem, dosar 21/1932, Adresa 05589/11 iun. 1931.

³⁶ Ibidem, dosar 21/1932, f. 8, Jurnalul Consiliului de Miniștri nr. 45/21 ian. 1932.

compusă din Iorga, gral. Amza, primul general al Capitalei și arh. Petre Antonescu.

La 11 mai, în prima sa ședință, comisia decide continuarea lucrărilor sub conducerea lui Petre Antonescu³⁷: „Dându-ne seama că construcția acestui monument se află ridicată în cea mai mare parte din materiale definitive și că toată structura interioară, din fundații până la terasa superioară, e clădită din beton armat cu scări de piatră și rămpi, uși și ferestre din fier, – și că dărâmarea ar cere o sumă cu prea puțin inferioară continuării într-o măsură modestă a restului de fațadă ce n-a fost încă terminată prin înlocuirea vestământului provizoriu de ipsos cu acela definitiv de piatră, – decide a se continua lucrarea, însărcinând pe Dl. Arhitect P. Antonescu cu dirijarea și organizarea construcției”.

Dar, la nici o lună, Iorga își depune mandatul. În răstimp de un an și jumătate se succed alte patru guverne și Arcul pare din nou uitat.

Însă după 19 aprilie 1934, când, sub Gh. Tătărescu, Arcul revine la Ministerul Armatei (la 30 mai 1933, în scurta perioadă de 10 luni în care a fost prim-ministru, Alex. Vaida-Voievod îl trecuse în grija Ministerului de Interne), lucrurile se precipită. La doar patru săptămâni, Cabinetul Ministrului, prin lt. col. Roată, întocmește un referat³⁸: „Cum în jurul proiectului Arcului de triumf a fost o polemică neîntreruptă timp de 14 ani – după cum se poate vedea chiar din dosare – subsemnatul am cercetat, în mod confidențial, părerile celor mai mari arhitecți ai țării. Domnul State Ciortan (decanul Corpului Arhitecților), Domnul I. D. Enescu (președintele Societății Arhitecților), Dl. Duiliu Marcu (arhitectul Consiliului Tehnic Superior), Dl. Emil Gureș (arhitectul Ministerului Apărării Naționale) mi-au declarat că proiectul – așa cum a fost conceput – este foarte slab. [...] Pentru a se pune capăt oricărei polemici în jurul acestei chestiuni [...] și pentru că asupra noastră cade întreaga răspundere morală a continuării unei lucrări discutate, soluția cea mai logică este cea dată de Domnia Voastră: CONCURS”. Iar Ministrul Apărării îi solicită, verbal sculptorului Oscar Han chiar întocmirea unei teme de concurs. Han-acceptă imediat și însoțește schița de temă de următorul comentariu antologic³⁹: „Totodată vă aduc la cunoștință că intențiunea Domniei

³⁷ Ibidem, f. 5, Proces-verbal nr. 1/11 mai 1932.

³⁸ Ibidem, dosar 4/1935, f. 27, 28, Referat (nr. 380 din 17 mai 1934) privind Istoricul refacerii Arcului de Triumf, întocmit de Ministerul Apărării Naționale, Cabinetul Ministrului, prin col. ROATĂ. referatul nu este înregistrat și poartă mențiunea confidențial. Pe referat, într-o notă manuscrisă – parțial ilizibilă – se comentează: „În acest Referat al D-lui. Colonel Roată lipsește în întregime situația Arcului de Triumf din 1933–1934, privind [?] încredințarea de M.S. Regele, din nou D-lui. Ar. Antonescu cu facerea proiectelor supuse M.S. și corectate[?] în mod definitiv de M.S.R.E. cu [...]”.

³⁹ Ibidem, f. 37, Scrisoare, nedatată, neînregistrată.

Voastre de a publica concursul în lumea arhitecților, acest fapt a fost primit cu foarte mare entuziasm. Artiștii români înțeleg că un Arc de Triumf aparține unei națiuni și că glorificarea celor ce și-au dat tributul de sânge pentru patrie și ca atare la rândul lor înțeleg că ei să contribuie la realizarea acestui măreț monument cu toată desinteresarea lor pe care înțeleg să o aibe ca arhitecți și ca foști ostași pentru întregirea neamului românesc⁴⁰.

Cam în același timp, pe același controversat subiect, Scanavi, personaj important din anturajul Elisabetei (sora lui Carol II și, o vreme, regina Greciei), întocmește, la cererea acesteia, un memoriu informativ⁴⁰, din care spicuim: „Dar alături de marea opinie publică care cerea terminarea cu orice preț, s-au agitat câțiva interesați profesioniști care pentru a zădărnici și opri o lucrare ce nu le fusese încredințată lor au început să ridice tot felul de obiecțiuni prin care să impresioneze pe aceia ce nu puteau judeca decât după aparențe și nu puteau controla afirmațiunile lor neexacte”; „cei interesați sperau ca pentru noua construcțiune care trebuia să înlocuiască pe cea dărămată, să poată ajunge să li se încredințeze lor afacerea noului monument”; „S-a constatat însă prin mergerea la fața locului a însăși M.S. regelui împreună cu Dl. Profesor Arhitect Antonescu și diferiți Miniștri că construcția Arcului de Triumf este perfect solidă și că toată structura interioară este completă și executată pentru eternitate în materiale trainice de zidărie, de piatră și beton armat”; „s-au pus la cale discuțiuni nesfârșite asupra stilului și asupra proporțiunilor monumentului”; „Însă acei factori răspunzători [...] după ce și-au adus aminte că Monumentul Victoriei a fost ridicat sub Regele Ferdinand prin consultarea unei comisii formate din înalte competențe și personalități [...] au ținut să consulte din nou o comisiune de competențe și specialiști instituită pe lângă Ministerul de Domenii [...] Toți specialiștii din această Comisiune au opinat că Arcul de Triumf este solid construit și trebuie terminat cât de repede ca monument istoric al Țării și Victoriei”; „Dar mai presus de aceste comisii Dl. Petre Antonescu Rectorul Academiei de Arhitectură a avut să asculte de indicațiunile de supremă instanță pe care a binevoit să i le dea însăși Majestatea Sa Regele Carol II-lea care asistat și de Majestatea Sa regina Elisabeta a arătat în mod precis modul în care trebuie terminat Arcul de Triumf”; „Azi însă se încearcă sub îndemnul lăaturalnic și oculul al unor falși reprezentanți de opinie publică care de fapt nu

⁴⁰ Ibidem, f. 39, 40, 41, copie dactilografiată, purtând înaintea textului următoarele însemnări, scrise de aceeași mână care a adnotat și referatul colonelului Roată (v. nota 38): 20 mai 1934 / Ministrul Armatei Dl. G-al. Uică / La cererea M.S. Reginei Elisabeta, Dl. Scanavi alcătuiește un memoriu informativ asupra situației generale a Arcului de Triumf.

reprezentă decât interesele unui cerc foarte restrâns de oameni interesați în schimbarea ordinii naturale și legale al lucrului, să se atace o chestiune rezolvată definitiv de Majestatea Sa regele”; „Metoda nouă [...] este metoda unui concurs public printre arhitecți pentru a se face un alt Arc de Triumf”; „Dl. Ministru al Armatei [...] care pare că ar voi să accepte noua metodă de sabotare [...] nu cunoaște probabil regulile precise profesionale care nu îngăduiesc ca opera unui artist să fie nimicită prin transformări neconsimțite”.

Și concursul nu mai are loc.

Mai mult, la 10 aprilie 1935, se înființează, sub președinția lui Gh. Tătărașcu, o Comisiune ministerială⁴¹ „care urmează a executa programul guvernului cu privire la ridicarea în Capitală a Monumentelor Regilor Carol I și Ferdinand I și la construirea Arcului de triumf”.

Înșușindu-și punctele de vedere din referatul ministrului Cultelor și Artelor, Al. Lapedatu, membru al Comisiunii, în ședința de guvern din 19 aprilie 1935, Consiliul de Miniștri decide⁴² „terminarea lucrărilor Arcului de Triumf [...] pe cale de regie, [...] sub conducerea și controlul Ministerului Instrucțiunii, Cultelor și Artelor, conform planurilor întocmite, sub direcția D-lui Prof. Arhitect Petre Antonescu”. „Cu executarea lucrărilor [...] se însărcinează Societatea Întreprinderile Generale Tehnice Ing. Tiberiu Eremie, Soc. Autonomă din București”⁴³.

Lucrările aveau să conste⁴⁴ „din îmbrăcarea scheletului existent din beton armat cu piatră de talie; din complectarea cu betoane și zidării în dosul îmbrăcămintei de piatră; din eventuale complectări și transformări a scheletului existent; din lucrări de sculptură, din învelitori speciale și din diverse lucrări de inscripții în piatră și plăci în bronz”.

Devizul estimativ, întocmit de Petre Antonescu, se ridica la suma de 15 milioane de lei⁴⁵.

Cu controlul tehnic și administrativ al lucrărilor este delegat arh. Victor G. Ștephănescu, membru în Comisia Monumentelor Istorice⁴⁶.

Contractul dintre Ministerul Instrucțiunii, Cultelor și Artelor și Întreprinderile Tiberiu Eremie se semnează la 24 aprilie 1935⁴⁷.

⁴¹ Ibidem, fond Departamentul Artelor, dosar 66/1935, f. 22, Jurnalul Consiliului de Miniștri nr. 676/10 apr. 1935.

⁴² Ibidem, fond Președinția Consiliului de Miniștri, dosar 4/1935, Jurnalul Consiliului de Miniștri nr. 734/19 apr. 1935 (copie).

⁴³ Ibidem.

⁴⁴ Ibidem, f. 29, Referatul Ministerului Cultelor și Artelor, Al. Lapedatu, în ședința de Guvern din 19 apr. 1935.

⁴⁵ Ibidem, fond Departamentul Artelor, dosar 66/1935, f. 22, Deviz estimativ pentru completarea construcției Arcului de Triumf din Capitală.

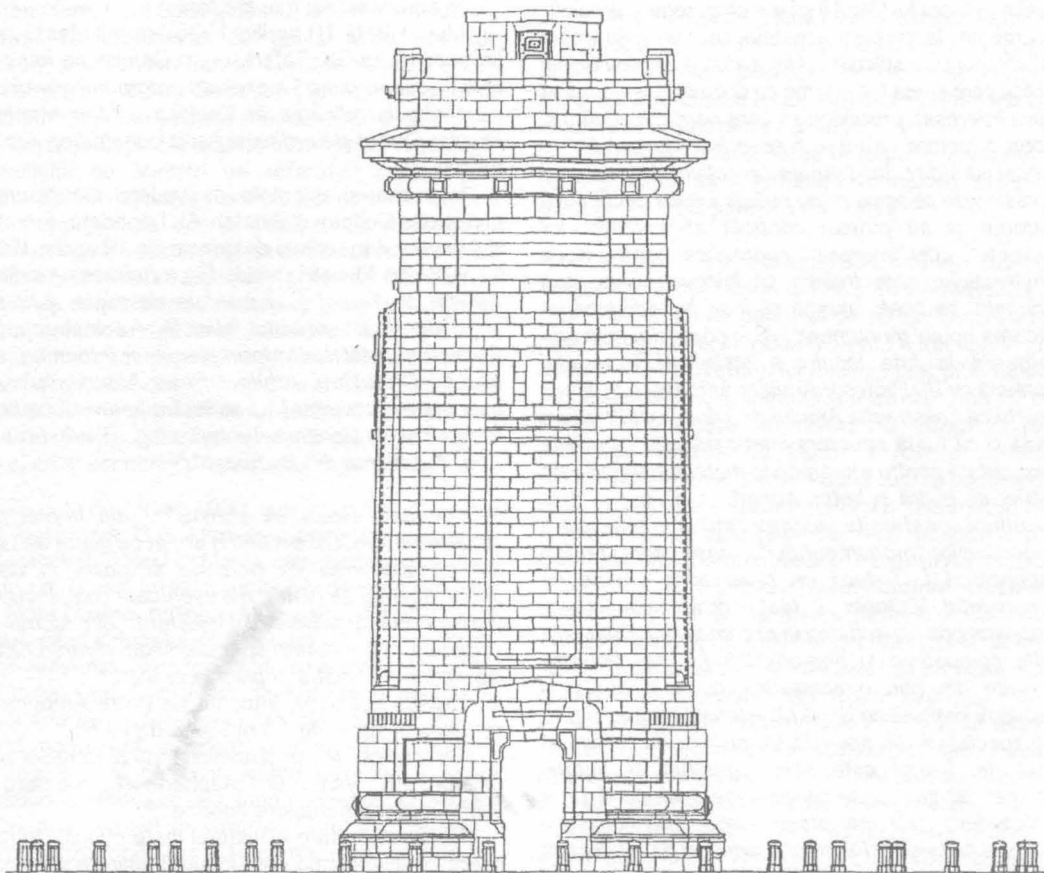
⁴⁶ Ibidem, f. 15, Delegația Ministerului Instrucțiunii, Cultelor Artelor, nr. 078411/24 apr. 1935.

⁴⁷ Ibidem, 16, 18, Contractul..., înreg. sub nr. 078412/24 apr. 1935.

Comisionul constructorului este de 12%⁴⁸. Onorariul arhitectului Petre Antonescu este „ca și pentru lucrările executate până azi, adică 7% (șapte la sută) din valoarea lucrărilor”⁴⁹.

Lucrările au durat un an și jumătate. La 1 decembrie 1936, în prezența regelui Carol II, a înalților demnitari ai statului, a unor delegații parlamentare din țările aliate și a trimișilor din toate provinciile României, Arcul de Triumf „a fost dat în stăpânirea și păstrarea poporului românesc”⁵⁰.

Acest studiu nu-și propune să fie o critică de artă. Dar, în contextul violentelor polemici duse pe seama Arcului din 1922, nu poate rămâne neremarcată faptul că arhitectura acestuia suferise modificări substanțiale. În timp ce volumele majore al noului monument se îndreptau mai curând spre arhitectura arcului clasic roman, decorația dobânda geometrie, ancorându-se puternic în arhitectura contemporană epocii. „O arhitectură și un stil amintind de acelea ale vechilor monumente ale țării”, de care scrie, în 1963, chiar

Petre Antonescu⁵¹, se regăsesc pregnant doar în ceea ce se mai păstrase intact din Arcul pe sub care trecuse Ferdinand: soclul de granit (gata încă din 1922) și baza (al cărei finisaj fusese realizat, conform proiectului inițial, în campania din 1925–1926).

⁴⁸ *Ibidem*.

⁴⁹ *Ibidem*, f. 17, Adresa nr. 083252/8 mai 1935.

⁵⁰ CONSTANTIN KIRIȚESCU, *Arcul de Triumf și Epopeea română*, București, Editura Casei Școalelor, 1937, p. 29.

⁵¹ PETRE ANTONESCU, *Clădiri, construcții, proiecte și studii*, București, Editura Tehnică, 1963, p. 41.

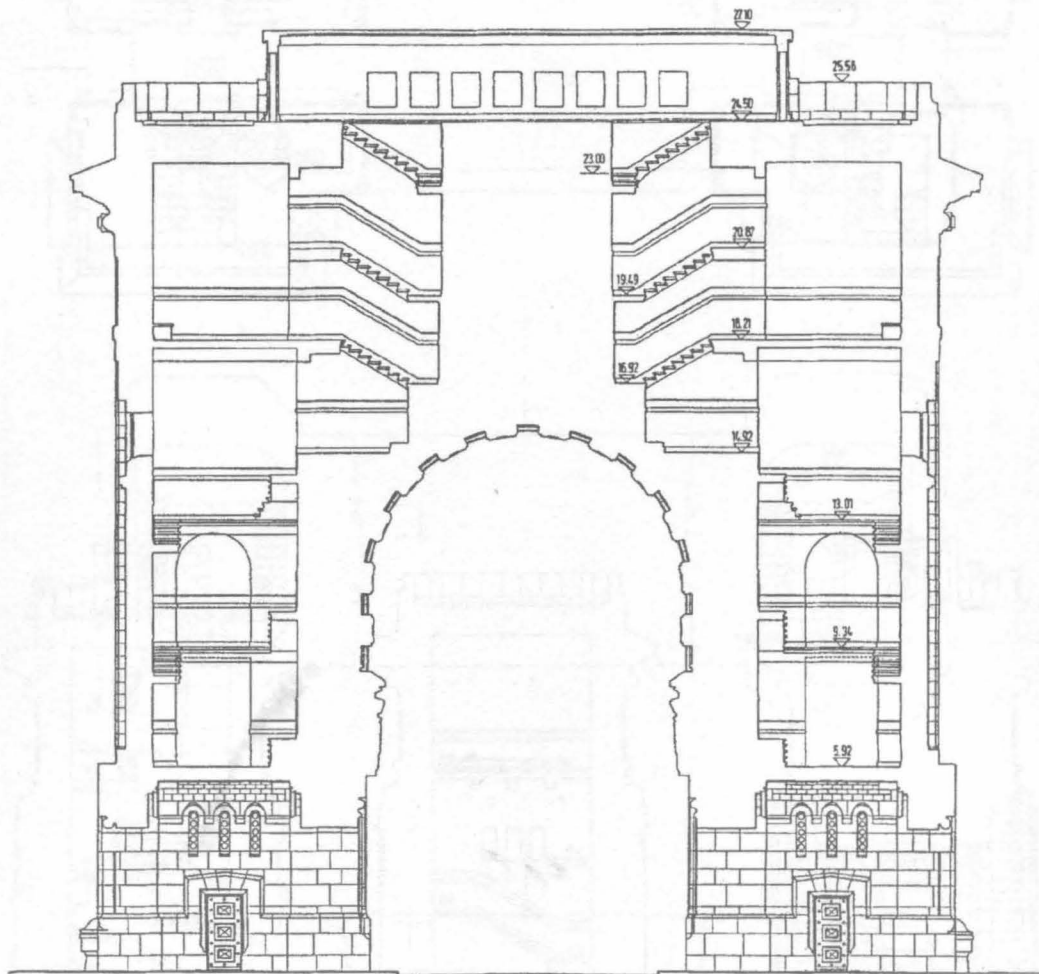
Arcul din 1936 era complet îmbrăcat în piatră de talie, provenită de la cele mai cunoscute cariere ale țării: Turcoaica, Albești, Bașchioi, Bampotoc și Rușchița.

Elementele decorative ale fiecărei fațade principale erau dominate de o pereche de medalioane din marmură albă. Pe fațada de sud (dinspre oraș), ele înfățișau chipurile suveranilor Ferdinand și Maria, sculptate de Al. Călinescu în ipostaze asemănătoare celor de pe arcul din 1922; pe fațada de nord (dinspre

Băneasa), ele reprezentau două alegorii, ale *Bărbăției și Credinței*, realizate de Ion Jalea și Const. Baraschi. Medalioanele, timbrate cu coroane regale, se aflau la partea superioară a unor panouri, ușor trapezoidale, ce plăcau cele două masive ale Arcului. La partea inferioară, erau săpate șase date: spre sud – 15 AUG 1916 (intrarea României în război) și 15 OCT 1922 (încoronarea de la Alba Iulia); spre nord – 16 AUG

1916 (prima intrare a armatelor române în Ardeal), 10 NOV 1918 (a doua intrare a armatelor române în Ardeal), 8 IAN 1918 (intrarea armatelor române în Basarabia) și 24 OCT 1918 (intrarea armatelor române în Bucovina). Textele lui Iorga ce compuneau frizele din 1922 se regăseau și în 1936. Ele erau încadrate de patru *Victorii* înaripate, sculptate, în bazorelief, de Medrea, Onofrei, Mac Constantinescu și Baraschi.

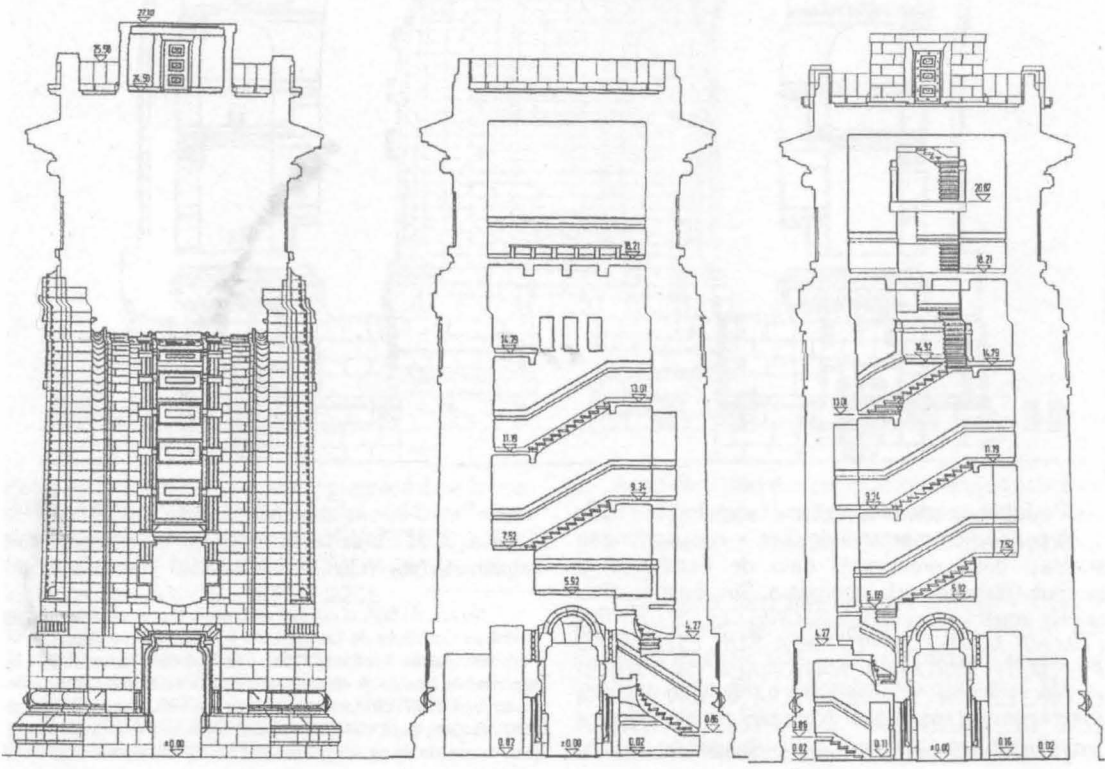
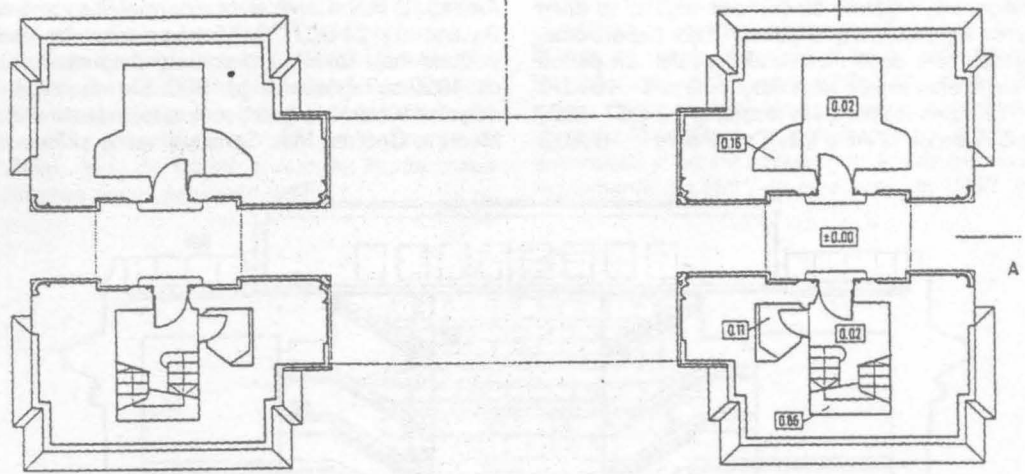
Pe fațadele laterale, pe locul ocupat și în 1922, două panouri de marmoră de 3 m x 8 m conțineau aceleași două proclamații date de Ferdinand la începutul războiului și la încoronare. Sus, pe frize, erau cioplite următoarele cuvinte: *GLORIE CELOR CE PRIN LUMINA MINȚEI ȘI PUTEREA SUFLETULUI AU PREGĂTIT UNITATEA NAȚIONALĂ* (la vest) și *GLORIE CELOR CE PRIN VITEJIA ȘI PRIN JERTFA LOR DE SÂNGE AU ÎNFĂPTUIT UNITATEA NAȚIONALĂ* (la est). Deasupra portalelor laterale, era

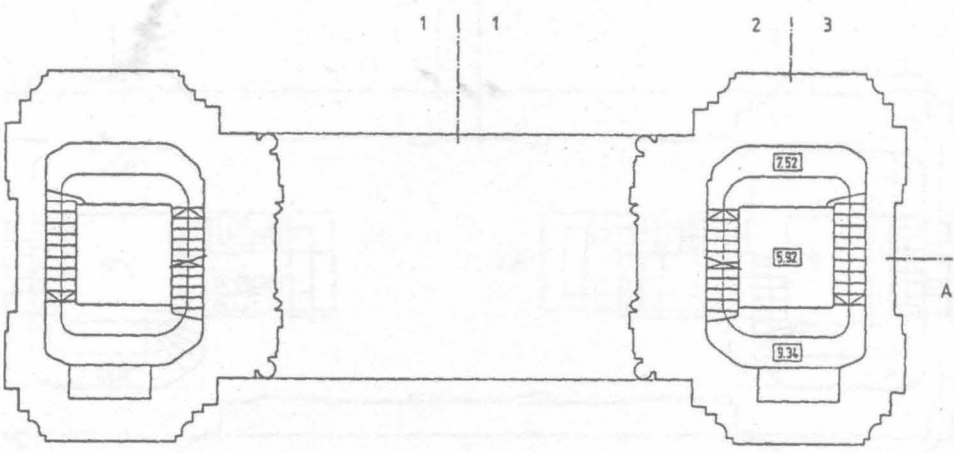
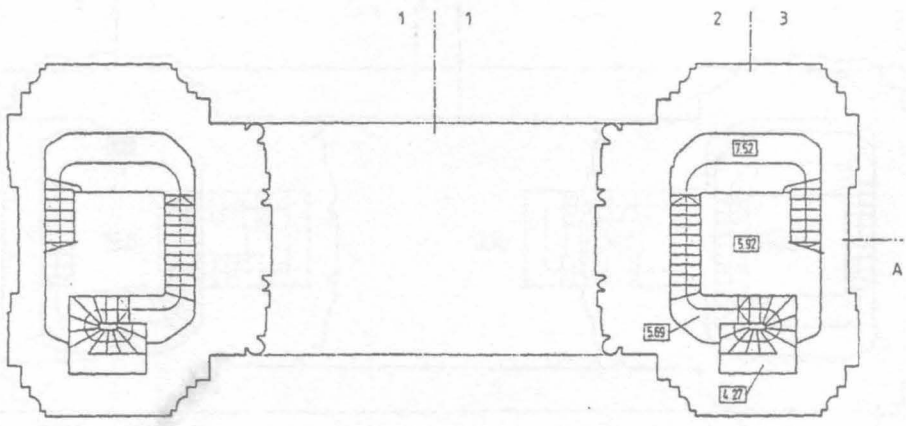
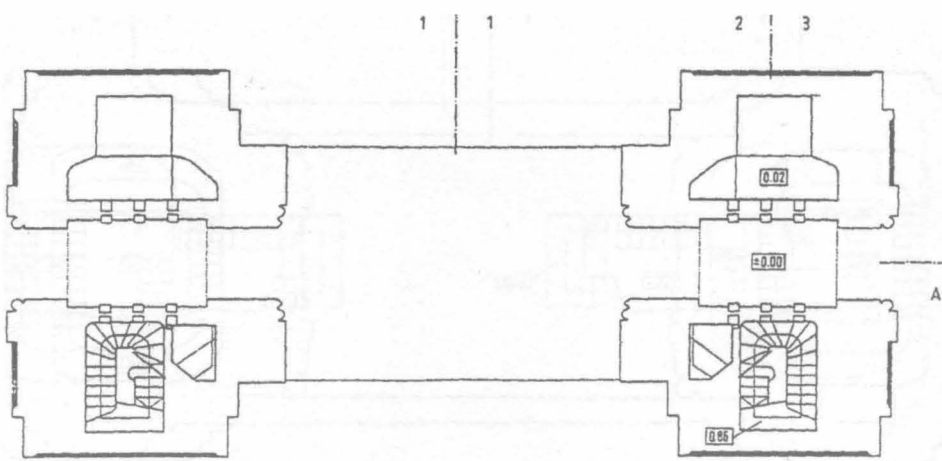
scis, în limba latină, *MCMXXXVI REGNANTE CAROLO SECUNDO* (la vest) și, sub monograma regală, *ANNO NONO REGNI EJUS* * (la est).

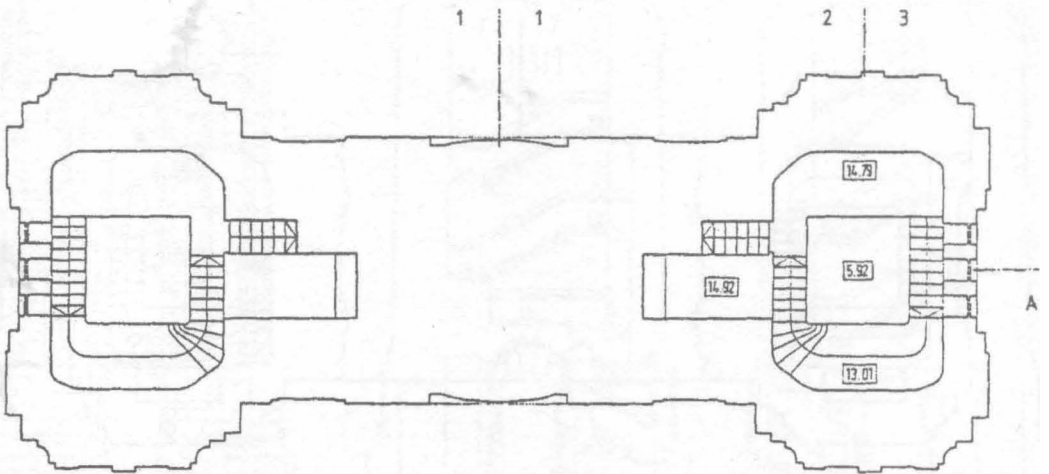
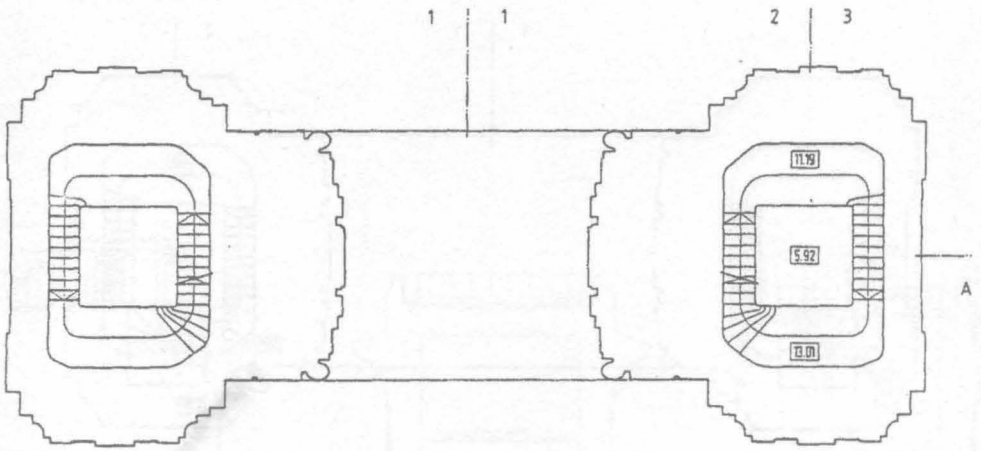
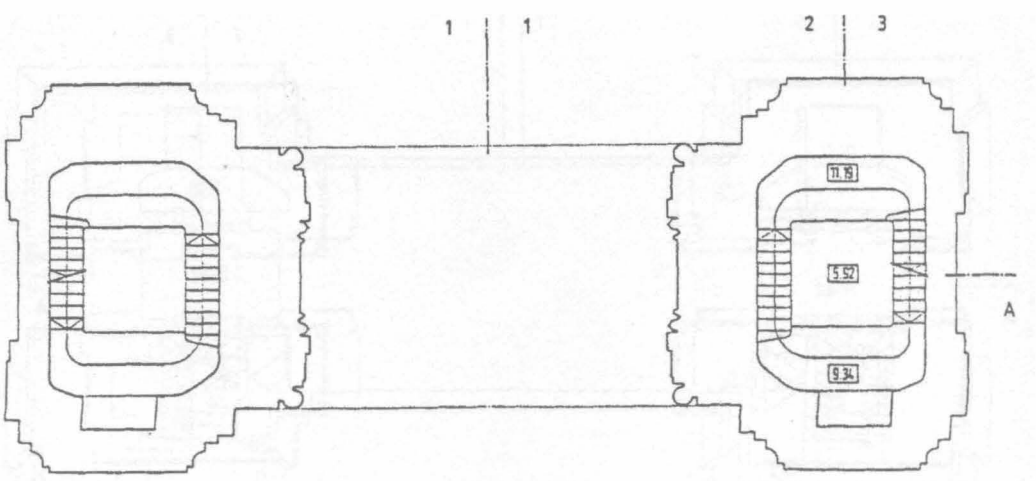
* Nu era, de fapt, al nouălea an (*nono*), ci doar al șaselea. Prin hotărârea Consiliului de Coroană din 31 decembrie 1925 și votul Parlamentului din 4 ianuarie 1926, Carol II fusese îndepărtat de la succesiunea tronului și, chiar dacă la 7 iunie 1930 actul avea să fie anulat, între 1927, când a murit Ferdinand, și 1930, rege a fost totuși Mihai. Oricum, după 1940, când Carol va părăsi pentru a doua oară țara, inscripțiile de pe Arc privind domnia sa vor dispărea.

1 | 1

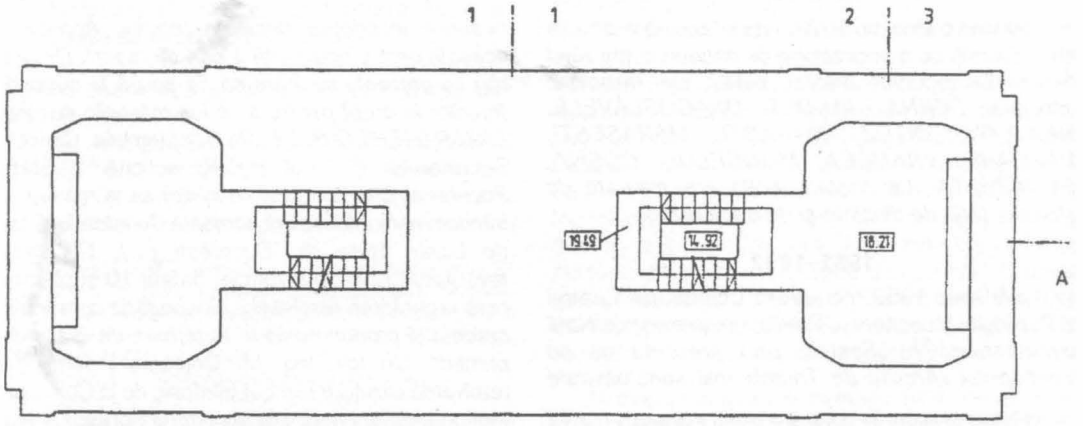
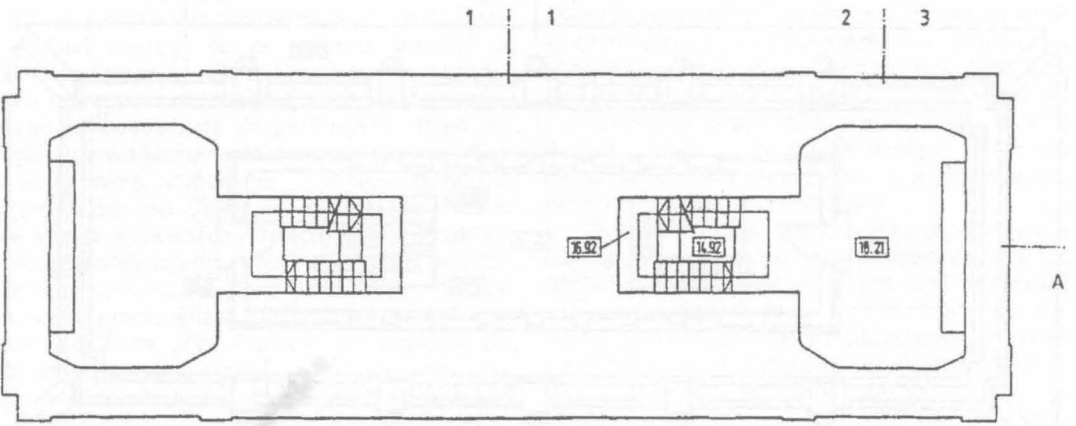
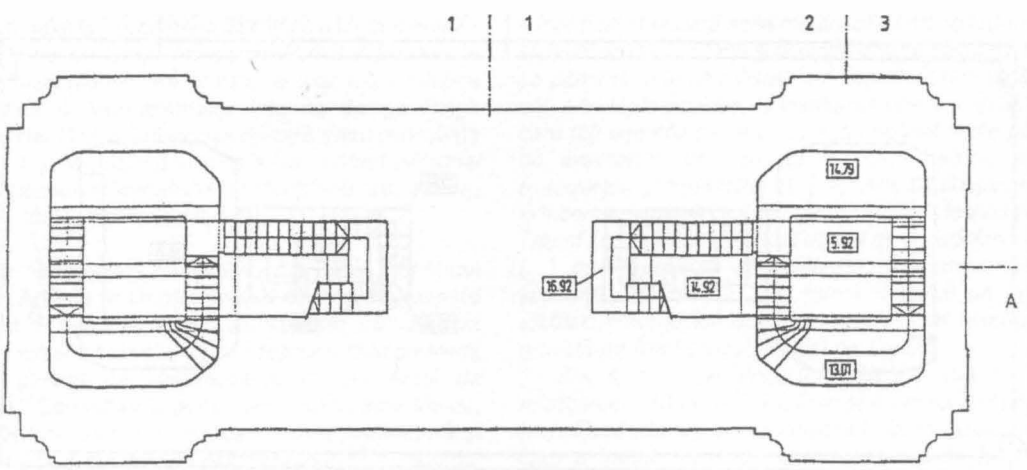
2 | 3

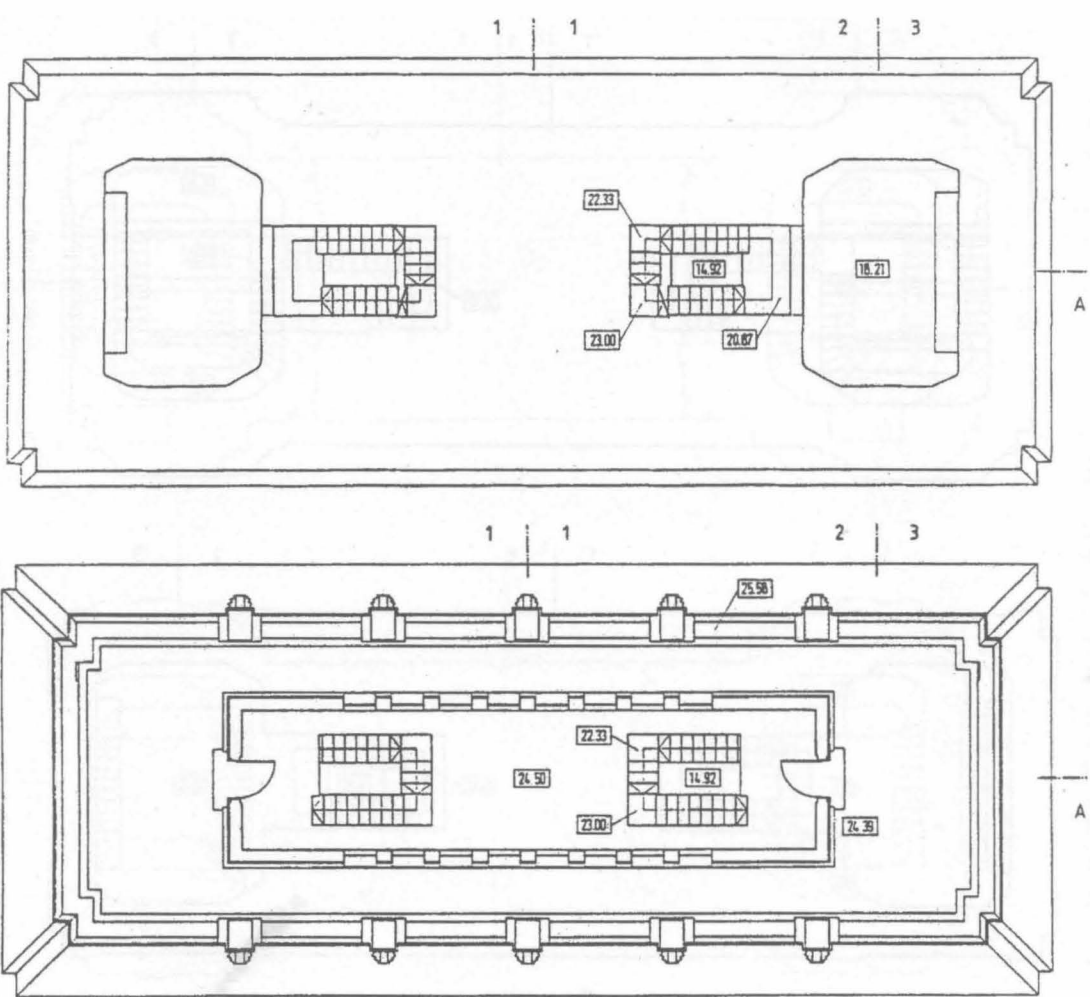

Reluând o idee din 1922, fața interioară a arcadei era decorată cu o succesiune de panouri cuprinzând denumirile locurilor marilor bătălii ale războiului întregirii: CERNA, JIU-OLT, DRAGOSLAVELE, NEAJLOV, OITUZ, MĂRĂȘTI, MĂRĂȘEȘTI, RĂZOARE, VRANCEA, MUNCCELUL, COȘNA, BUDAPESTA. La nașteri, bolta era marcată de stelele țării, de dinainte și de după război.

1952-1992

La 9 iunie 1952, pe adresa Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român, se primește o Notă documentară⁵²: „Sesizez prin prezenta că pe frontispiciul «Arcului de Triumf» mai sunt păstrate

⁵² Arhiva Centrului de Proiectare pentru Patrimoniul Cultural Național, fond Arcul de Triumf / București / 1952-1966, dosar 1, f. 1, Notă documentară.

neatinse inscripțiile dedicate regelui. Apreciez că aceasta este o neglijență a org. de resort. De aceea rog ca prezenta sesizare să fie adusă la cunoștința forurilor în drept pentru a se lua măsurile necesare. LAZĂR STERE O.B. 18". Pe 6 septembrie, Cancelaria Secretarului C.C. al P.C.R: solicită⁵³. Sfatului Popular al Capitalei (tov. Jan Ilie) să ia măsuri: „Vă trimitem nota informativă adresată Comitetului Central de Lazăr Stere din București [...]. Cu salutări tovrășești [...]”. O rezoluție, datată 10 septembrie, cere urgentarea rezolvării: „Gospodăria comunală va cerceta și propune măsuri în termen de 3 zile de la primire”. Un tov. ing. M. Cojocarul însărcinat cu rezolvarea cazului e plimbat telefonic de la Comisiunea Monumentelor Istorice la Ministerul Forțelor Armate,

⁵³ Ibidem, f. 2, Adresa 18112/6 sept. 1952.

de aici, din nou, la Comisiunea Monumentelor Istorice, apoi la Comisiunea Științifică a Monumentelor Istorice de pe lângă Academia R.P.R., din nou la Comisiunea Monumentelor Istorice și iar la Comisiunea Științifică a Monumentelor Istorice de pe lângă Academie. O ultimă dispoziție de care avem cunoștință („Tov. ing. M. Cojocar. Rog a lua contact personal cu responsabilii în materie și referiți”) nu are, nici ea, deocamdată, vreun rezultat⁵⁴.

Dar, în preajma Festivalului din 1953, Comitetul pentru Artă de pe lângă Consiliul de Miniștri primește sarcina⁵⁵ de a înlătura „unele texte cu conținut reacționar și a bassoreliefulor reprezentând pe Maria și Ferdinand de Hohenzolern, de pe Arcul de Triumf”. Consultați în acest sens, arh. Horia Maicu, membru în Comitetul de Stat pentru Arhitectură și Construcții, și arh. Mircea Alifanti propun⁵⁶, cu acordul arhitectului șef al Capitalei, Pompiliu Macovei, „scoaterea medalioanelor cu portretele foștilor regi” și „înlocuirea lor prin elemente decorative”, „desființarea celor două inscripții de pe fațadele laterale” și „scoaterea inscripției «Buda-Pesta» de pe unul din butonii de pe fața interioară a arcului”. La solicitarea Comitetului pentru Artă de pe lângă Consiliul de Miniștri, Comisia Monumentelor Istorice avizează, fără tragere de inimă, propunerea⁵⁷. În baza referatului întocmit de arh. Gh. Curinschi, „Consiliul de Avizare (Monumente Istorice și de Arhitectură) este de părere că monumentele istorice trebuiesc păstrate intacte, astfel cum ne-au rămas. Cum însă – în cazul de față – Comitetul pentru Artă a primit sarcina precisă de a aduce modificări unor inscripții și decorații cu caracter reacționar, Consiliul este de acord cu propunerile făcute [...] și recomandă a se face cât mai puține modificări monumentului în sine”. Semnează arh. Duiu Marcu. Propunerile lui Maicu și Alifanti sunt aduse la îndeplinire rapid. Dar medalioanele suveranilor nu sunt înlocuite, ci mutilate, sub decorația florală din stuc ce avea să le acopere 40 de ani.

Rămăseseră încă neatinsse inscripțiile de pe cele patru frontispicii.

Și D. Manea, un corespondent ocazional al „Informației Bucureștilui”, scrie ziarului, în noiembrie 1958⁵⁸. „Trec adesea pe șoseaua Kiseleff pe jos, până dincolo de Arcul de Triumf. Acum, toamna, când

⁵⁴ *Ibidem*, f. 2 și 7, dispoziții și referate schimbate, între 29 sept. și 9 oct., în cadrul serviciului C.T.:C. al Sfatului Popular.

⁵⁵ Arhiva Centrului de Proiectare pentru Patrimoniul Cultural Național, fond Arcul de Triumf / București / 1953–1966, dosar 2, f. 2, Adresa 22127/8 iul. 1953.

⁵⁶ *Ibidem*, f. 1, Notă anexată la adresa de mai sus.

⁵⁷ *Ibidem*, f. 4, Aviz nr. 144/10 iul. 1953.

⁵⁸ Arhiva Centrului de Proiectare pentru Patrimoniul Cultural Național, fond Arcul de Triumf / București / 1952–1966, dosar 1, f. 9, Sesizare, înreg. sub nr. 16706/14 oct. 1958 (copie).

frunzele cad una pe câte una pe aleile pietonilor [...], în suflet și se strecoară acea melancolie care te confundă în meditare despre ființă și neființă, despre rostul nostru pe pământ, și în ce măsură am contribuit noi, cât de cât, prin fapte pozitive, la instituirea unei societăți, în care toți oamenii să se bucure deopotrivă și din plin, de avantajile pe care ni le oferă natura, prin frumusețea și fertilitatea ei. [...]. Aceste simțăminte le încercam deunăzi, când, apropiindu-mă de Arcul de Triumf [...], atenția mi-a fost atrasă de doi adolescenți [...] cari, rezemați strengărește, de umerii unei școlărițe, o încadrau [...], formând parcă un grup statuar. Privirile lor erau îndreptate spre inscripția gravată pe frontispiciul Arcului de Triumf.

Am trecut mai departe, gândindu-mă ca la reîntoarcere să nu uit să citesc și eu acea inscripție [...]. Până atunci, îmi rememoram toate fazele prin care a trecut acest arc de triumf, încă de la data construcției sale.

La numai câțiva ani după ce a fost făcut, Arcul de Triumf începuse să se dărăpăneze. Curgea molozul din el. Critici aspre în presa burgheză a vremii care acuză cheltuieli exagerate și lucru de mântuială. Apoi, Arcul de Triumf a fost refăcut. Desigur cu altă cheltuială.

Dar istoria, implacabilă, a adus actul de la 23 August 1944, iar la 30 Decembrie 1948 (sic) monarhia, cu toate tentaculele ei, a fost măturată pentru totdeauna din fruntea țării.

Cu toate acestea, la atâta vreme după eliberare, răstimp în care cuceririle revoluționare ale poporului nostru au pus temelii de granit regimului nostru democrat-popular în mers spre socialism, tineretul nostru, căruia în școli i se dă o altă educație, mai poate citi și comenta inscripții ca aceea de pe frontispiciul arcului de triumf, care sună cam astfel: «cu sabia Regelui Ferdinand, cu ajutorul poporului român și cu gândul (?) Reginei Maria s-a înfăptuit...».

N-aș vrea să se creadă că am pretenția să se pună, imediat, o altă inscripție, în loc. [...]

Până la «reprofilarea» acestui arc de triumf, eu cred însă că trebuie scoase, neapărat de pe el, toate inscripțiile ce nu corespund istoricește regimului politic instaurat în țară de poporul român sub conducerea partidului nostru”. Ziarul sesizează Sfatul Popular al Capitalei, care, prin Secțiunea de Arhitectură și Sistematizare, se adresează⁵⁹ Comisiei Științifice a Muzeelor, Monumentelor Istorice de pe lângă Academia R.P.R.: „rugându-vă să binevoiți [...] a lua măsurile pe care le veți crede de cuviință”. Comisia (președinte – Em. Condurachi, Secretar științific – Dan Bădăraș) amână jumătate de an răspunsul și, în final, socoate⁶⁰ că „o astfel de problemă depășește

⁵⁹ *Ibidem*, f. 8, Adresa nr. 5544/oct. 1958.

⁶⁰ *Ibidem*, f. 11, Adresa nr. 322/18420/19 iunie 1959, către Sfatul Popular al Capitalei și f. 12, Adresa nr. 19766/340/30 iunie 1959, către acad. Ath. Joja, vicepreședinte al Consiliului de Miniștri.

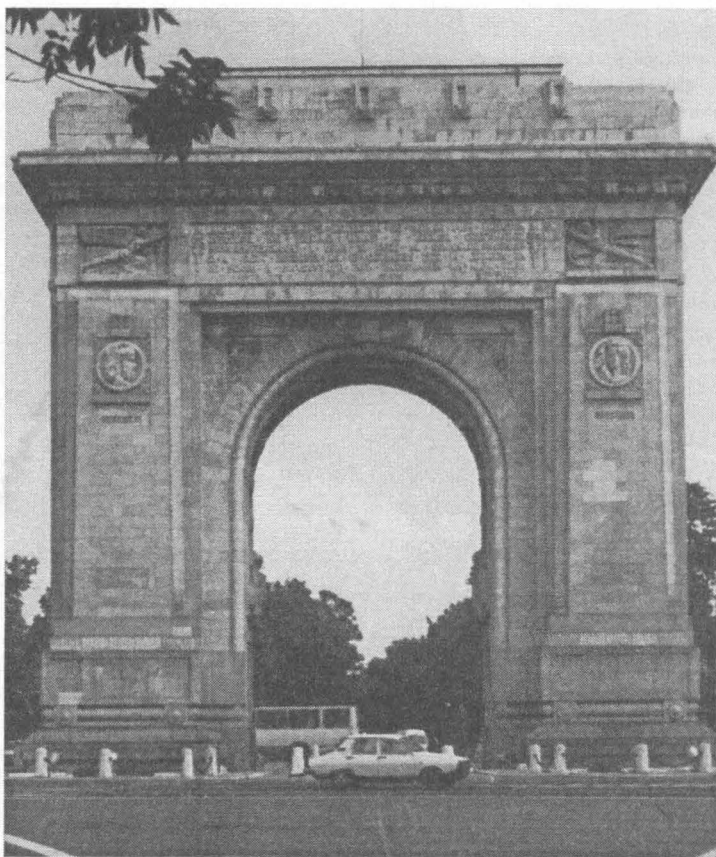
atribuțiile sale”, „că sarcina ei este de a păstra intacte monumentele de cultură ce se află sub protecția Statului”, dar că, întrucât situația face parte dintr-un context „în atingere cu politica generală a Partidului și Guvernului”, decide, bineînțeles, „să se conformeze unor directive generale ale Consiliului de Miniștri și roagă să i se dea instrucții în acest sens”. Nu știm dacă s-a dat vreo instrucțiune și nici ce poziție va fi avut academicianul Athanasie Joja, căruia, în calitate de vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, i se adresa Comisia. Dar textele de pe Arc au rămas.

În cursul anului 1980 se profilează posibilitatea unei „vizite de lucru” la Arcul de Triumf, care redevine, în spiritul politicii naționaliste a vremii, „edificiu reprezentativ al Capitalei, monument istoric de arhitectură, [...] realizat pentru comemorarea faptelor de arme din primul război mondial [...], care a culminat cu actul reîntregirii neamului.”⁶¹

Cu această ocazie, se constată, la toate nivelurile de responsabilitate, grave degradări ale construcției și se decide executarea unor reparații capitale.

Dificultăți de finanțare, de documentare, de soluționare tehnică, de avizare și imensul material birocratic care a trebuit întocmit determină prelungirea proiectării la aproape un an și jumătate. Execuția a avut loc în cele 4–5 luni ale iernii 1981–1982 „sub presiunea «vizitei», care, până la urmă, nu a mai avut loc”⁶².

Se refac integral, conform soluției originare, hidroizolația din folie de plumb a terasei (înlocuind totuși plăcile de protecție din mozaic cu plăci din travertin dens) și elementele de scurgere (jgheaburi și garguie) din tablă de cupru. Zidăria de cărămidă afectată de umezeală este uscată sau înlocuită. Zidării și elemente de beton ale rampelor scărilor, fisurate în urma cutremurelor, sunt injectate cu rășini epoxidice. Se refac în întregime tencuielile interioare. Se execută zugrăvelile și vopsitorii. Se execută ample

⁶¹ Notă privind lucrările de reparații necesare la Arcul de Triumf, înaintată conducerii superioare de partid și de stat de Gh. Pană, președintele Comitetului Executiv al Consiliului Popular al Municipiului București.

⁶² DOINA CONSTANTINESCU, *Mereu în actualitate: Arcul de Triumf*, în „București. Materiale de istorie și muzeografie”. XI 1992.

lucrări de înlocuire sau curățare a elementelor degradate ale placajului de piatră. Se spală fațada cu jet de apă de joasă presiune, iar rosturile deschise se chituiesc și se tratează cu substanțe fungicide. Cele două rozete din stuc, așezate peste efigiile distruse ale suveranilor, sunt înlocuite cu altele de marmoră. (Un memoriu, întocmit în vederea refacerii medalioanelor originare și a textelor de pe fațadele laterale, a fost, desigur, respins). Se repară sau se refac ușile de acces de la nivelul parterului și al terasei. Se refac platforma și trotuarele, stâlpii de piatră și lanțul metalic al împrejurării. Se înlocuiesc sau se revizuiesc

instalațiile sanitare și electrice. După două întreprinderi timide (în 1960* și 1966**), era „prima încercare mai importantă de reparare a monumentelor după cel de-al doilea război mondial”⁶³.

În toamna anului 1992, pe locul celor două alto-șee reliefuri de marmoră cu chipurile suveranilor Ferdinand și Maria, distruse în 1953, s-au montat bronzurile (din fericire, păstrate în colecțiile Muzeului de Istorie și Artă al Municipiului București) care, pe Arcul din 1922, împodobeau pereții de vest și de est ai deschiderii centrale.

DAN IONESCU

---

* Documentație întocmită de S.P.C., Secțiunea Gospodăriei Comunale, Serviciul Construcții-Instalații.

** Proiect nr. 4379/1966, întocmit de Institutul Proiect București.

⁶³ *Ibidem*.